

О. А. Линдюк, Національна академія державного управління при Президенті України

ГУМАНІЗАЦІЯ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ

O. Lyndyuk, PhD in Public Administration, doctoral NAPA under the President of Ukraine

HUMANIZATION CIVIL SERVICE IN THE EUROPEAN INTEGRATION OF UKRAINE

У статті досліджено проблему гуманізації державної служби в контексті європейської інтеграції України. Розглянуто сутність понять "гуманізм" та "гуманізація державної служби". Проаналізовано особливості гуманізації вітчизняної системи державної служби. З'ясовано, що людина визнається найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість діяльності державних службовців. Доведено необхідність зміни пріоритетів модернізації державної служби з урахуванням її гуманізації, спрямуванням на задоволення потреб людини і громадянина, а також створення умов для наближення стандартів вітчизняної державної служби до тих, які застосовуються в країнах Європейського Союзу. Зміни філософії системи державної служби України слід спрямувати на "служіння суспільству", функціонування "сервісної держави", орієнтованої на результат і якісне надання послуг. В якості системоутворюючої детермінанти державної служби доцільно закласти абсолютну цінність людини, структурні і функціональні зміни системи.

European integration of Ukraine requires new philosophy of governance modernization and organization, an effective civil service system functioning. The urgency of implementing of humanization approach is a priority for modernization of the national civil service system. The problem of humanization of civil service in the context of European integration of Ukraine is studied in the article. The essence of the concepts of «humanism» and «humanization of civil service» is considered. Humanism is understood as reflected anthropocentrism, with the object of human as the highest value. The term «humanization of civil service» means a deliberate reorientation of civil service and its objects to the recognition of a human as an absolute value, «a measure of all things» and to meet the vital needs of society, creating conditions for its full self-realization and ensuring sustainable human development, quarantining the security and stability of life, protection of rights, freedoms and interests of each individual. Humanization of civil service is also determined as strengthening the rights and freedoms of civil servants, special protection of their dignity and the formation of new humanistic principles of civil service. The features of humanization of the national civil service are analyzed. It was found that the human considered as the highest value and ensuring its rights and freedoms determine the content and direction of civil servants activity. The necessity of changing priorities of civil service modernization on the basis of humanization, orientation on meeting the needs of human and citizen, as well as creating conditions for closer approximation of national civil service standards to those used in the European Union is proved. Changes in the philosophy of the civil service of Ukraine should be directed to «serving people», functioning of «service state» focused on the outcome and quality of service. As a system-determinants of civil service it is advisable to lay the absolute value of human, structural and functional changes in the system. It appears significant to fill the functions of civil servants by human orientation activity, the formation of a new culture of civil service, which provides focus to citizens. Modernization of civil service in compliance with European standards based on humanization concept is possible by working out the own paradigm of civil service humanization and development of a national model of «civil service for the people» that integrates problematic analysis of the rights and freedoms at all levels of authority, provides a humanizing of social relations and generates real standards of the Ukrainian state development.

Ключові слова: державна служба, гуманізм, гуманізація державної служби, гуманістичні цінності державної служби, європейська інтеграція.

Keywords: civil service, humanism, humanization of civil service, humanistic values of civil service, European integration.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Курс України на європейську інтеграцію вимагає нової філософії модернізації та організації влади, функціонування ефективної системи державної служби. Процеси системних змін, що відбуваються сьогодні в суспільстві пов'язані з процесом модернізації державної служби. Ефективна система державної служби, яка адекватно сприймає цільові установки державного управління, є запорукою реалізації глибинної сутності держави. Саме державні службовці наповнюють державу діяльністю змістом, перетворюючи її або на діючий механізм гармонізації публічних і приватних інтересів або фактор, що обмежує соціально-економічний розвиток суспільства, а громадянин є ключовим суб'єктом державно-правових відносин. За таких умов актуалізується проблематика гуманізації державної служби на сучасному етапі державотворення, виявлення особливостей формування механізмів реалізації гуманізаційного чинника модернізації державної служби, адже саме гуманізаційний концепт державної служби визначає в сучасних умовах сутність її модернізації, особливо в контексті європейської інтеграції України.

АНАЛІЗ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Вивченню різних проблем функціонування та розвитку державної служби присвячені праці вітчизняних дослідників. Зокрема, гуманізаційний концепт державного управління досліджують у своїх працях О. Пушкар і В. Баштанник, І. Хожило; європейську детермінанту принципу гуманізму в управлінні розглядав І. Грицяк; роль принципів гуманізму в публічній політиці аналізує О. Ричко, а дисертаційне дослідження В. Купрійчука безпосередньо присвячено феномену гуманізації державного управління, що базується на принципі гуманізму. Водночас аналіз гуманізації інституту державної служби України та адаптація її до стандартів європейського зразка потребує сьогодні додаткових досліджень.

Метою дослідження є вивчення проблеми гуманізації державної служби в контексті європейської інтеграції України для зміни пріоритетів модернізації державної служби.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Принципи гуманізму в країнах Європейського Союзу були реалізовані в процесі побудови соціальної держави, де національна еліта дотримувалася ідеології християнської демократії і усвідомлювала, що ніякі реформи не досягнуть своєї мети без моральної складової. Тільки там, де політики керуються моральними нормами, совістю і справедливістю, можливе досягнення успіхів у суспільному розвитку. Гуманізм являє собою послідовну концепцію здійснення принципів свободи, справедливості та солідарності, на основі якої можливе всебічний вільний гармонійний розвиток особистості. Зустрічний рух особистості і суспільства, соціалізація людини і персоналізація суспільства уможливорює глибокі соціальні реформи з опорою на моральну організацію суспільства [2, с. 128].

Конституція України подає наповнений гуманізмом образ людини й має гуманістичну спрямованість. У ст. 3 зазначено: "Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави" [4]. Гарантування базових прав людини вміщено в розділі Конституції, який передує розділам про організацію державної влади, що демонструє гуманістичні

ідеали, закладені в Основному законі нашої держави. Проте на сьогодні проблема гуманізації державної служби не вирішена належним чином у суспільній практиці і недостатньо досліджена наукою, відсутнє чітке визначення навіть самого поняття "гуманізація державної служби".

Трансформація поняття "гуманізм" у державній службі включає синтез конструкту держави з ідеєю гуманізму. Гуманізм визначається як соціально-філософська категорія, яка відображає процес культурно-історичного виявлення соціально-сутнісних сил людини, як самоцінність, що виражається у взаємоповазі, взаємовизнанні особистої неповторності індивідуумів, суспільному визнанні її права на життя, свободі волевиявлення, фізичній, моральній, політичній недоторканності, захищеності суспільством і його інститутами від втручання зовнішніх сил, що можуть перешкоджати її здібностям [14, с. 227]. Під гуманізмом розуміється відрефлексований антропоцентризм, об'єктом якого є людина як вища цінність [13, с. 461]. У контексті християнських цінностей ставлення до людини ґрунтується на вихідній тезі про те, що людина – абсолютна цінність, найвища субстанція, "міра всіх речей". Людський вимір, або, за іншим визначенням, гуманістичний вимір у системі державної служби – це така якість діяльності системи державної служби, за якої людина визнається найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість цієї діяльності. Людський вимір у всі часи розглядався як сприйняття системою державної служби сукупності ідей, поглядів, переконань, поваги до честі, гідності і прав людини, турботи про її благо, різнобічний розвиток, про створення гідних людини умов суспільного життя [12, с. 128].

Про орієнтовану на людину (гуманітарну) парадигму державно-управлінської діяльності, яка визнає незаперечну цінність окремої особи поряд зі всіма іншими суб'єктами управлінського процесу, яка має можливість і право вільно визначатися щодо існуючих форм суспільно-владних відносин і бути їх повноправним суб'єктом, слушно зазначав П. Петровський. На його думку "у сучасному демократичному суспільстві суперечність між особою і державою може частково знятися у прийнятті і послідовному впровадженні гуманітарної парадигми" [8].

Серед гуманних якостей людей ще стародавні греки виокремлювали дружелюбність (Демокрит), людинолюбство (Арістотель), а римляни – людяність (Цицерон). Спочатку гуманізм існував переважно у формі філантропії, тобто гуманного ставлення до людей [14, с. 37]. Сформоване в період античності ціннісне ядро гуманізму складалося з релятивістських й абсолютистських елементів, які залежно від історичних умов наповнювалися різним змістом.

Учені класифікують гуманізм за різними ознаками, зокрема: за проявом гуманізму в різних формах свідомості людей виокремлюються: моральний, правовий, політичний, естетичний, релігійний і т.д.; за кінцевими цілями свого напрямку: справжній, псевдогуманізм, дегуманізм; за суб'єктом носія: індивідуальний, колективний; за об'єктом пізнання: абстрактний, реальний, тощо [11, с. 144].

Слушно відмічає Н. Казанцев, якщо реально не наповнити свідомість громадянина, причетного до справ управління державою, гуманістичним світоглядом, то порожнеча, яка утворюється внаслідок відмови від цінностей, щедро культивованих колишньою системою державного управління, швидко заповниться радикальними ідеями. Виявляється не добробут, а права людини – головна цінність, джерело гуманності законів і "керівництво до дії"

для демократичної держави [3, с. 11]. Тому на думку Н. Нижник, за сучасних умов професіоналізм державно-управлінської діяльності вимагає "...радикальної переорієнтації на гуманістичну доміную, на пошук шляхів розширення об'єктивного протиріччя між технократизмом і гуманізмом" [6, с. 111].

Є. Бородин вірно вказує на невідворотність у сучасних умовах впровадження в державну службу всіх рівнів базових принципів, за яких людина є найвищою соціальною цінністю, а забезпечення її прав і свобод визначає зміст і спрямованість діяльності як системи державного управління загалом, так і державної служби зокрема. Дослідник акцентує увагу, що державна служба, як професійна діяльність осіб, які обіймають посади в органах державної влади, потребує гуманізації у декількох площинах: особистісній, нормативній, політичній та організаційній [1].

В умовах сьогодення розмивання гуманістичних цінностей викликає занепокоєння. У практичному втіленні ідеалів гуманізму прихована певна небезпека, оскільки він може використовуватись тими, проти кого він колись був направлений. Якщо раніше протиріччя людини і держави було очевидним, то сьогодні держава "з людським обличчям" видає себе за друга людини. Гуманізм сьогодні – це політика і, в цьому зв'язку, він потребує критико-ідеологічної рефлексії. Гуманізм, людина і людяність – це не тільки загальнолюдські ідеали і базові цінності, що орієнтують наш рух вперед, а й конкретно-історичні реалії, які можуть сильно відрізняти один від одного в різних просторово-часових відрізках людської історії. Політичний і правовий гуманізм повинен здійснюватися не формально, а апоретично, що передбачає суперечку і досягнення рівноваги між різними розуміннями "людського" [5].

Слід погодитися з О. Ричко, що констатація фактів: політика – справа невдячна, економіка – річ бездушна, виробництво – згубне для природи, держава та особа – антиподи, в такій ситуації активізується увага до проблем "олюднення" і політики, і економіки, і державного устрою. Ці проблеми доцільно стикувати й з міркувань етичного порядку для того, щоб поняття справедливості, рівності, гідності, добро, щастя не залишалися цінностями тільки свідомості, а перетворювалися в імперативи діяльності політиків, державних структур, втілювалися в "оптимально" можливому вигляді в житті. Тобто, незважаючи ні на які реальні перешкоди, домінуючі стереотипи та упередження, суспільство прагне до того, щоб спробувати зробити державну службу гуманною, а гуманізм – практичним та дієвим. Але це не означає розчинення гуманізму в політиці, втрати його контролюючих функцій у ставленні до політики. Повне підпорядкування свободи, гідності людини [11, с. 143]. Таким чином, трансформація поняття "гуманізм" у державній службі включає, зокрема синтез конструкції державної служби з ідеєю гуманізму та нове розуміння сутності гуманізму, в основу якого покладена ідея пріоритету гуманістичних цінностей над цінностями потреб гуманізації політичної системи і соціальних відносин і, перш за все, визнання рівності людської гідності всіх учасників суспільних відносин [11, с. 141].

На відміну від гуманізму (статичного поняття), гуманізація є динамічним процесом постійних кількісних та якісних змін у системі державної служби, унаслідок яких ця система стає все більш гуманістичною, направленою на покращення забезпечення й захисту основних прав, свобод, інтересів і гідності людини. У державній службі ма-

ють втілюватися такі гуманістичні цінності демократичної держави, як природні права людини, які належать їй з самого моменту народження й тому ніхто, у тому числі й держава, не має права ні обмежувати їх, ні відняти. Гуманізація державної служби є безперервним процесом, адже розмаїття людських потреб у контексті реалізації прав та свобод людини є невичерпними. Отже, всі нові форми реалізації людиною своїх прав і свобод будуть потребувати від держави, зокрема від державної служби, забезпечення механізмів їх практичного втілення за такими напрямками: 1) створення та впровадження нових механізмів, що гарантують реалізацію людиною своїх прав та свобод; 2) забезпечення й підвищення ефективності функціонування вже існуючих механізмів [1].

Гуманізація державної служби найбільш ефективно здійснюється тоді, коли відбувається розвиток творчих здібностей та громадянських якостей особистості; створений комфортний морально-психологічний клімат, атмосфера взаємодовіри, взаємоповаги та взаємовідповідальності; соціокультурне середовище, яке стимулює до самопізнання і самовдосконалення; враховуються індивідуальні особливості службовців, відбувається демократизація управління тощо.

З цією метою в державно-управлінську практику необхідно впроваджувати:

- принцип простоти організації, який забезпечує скорочення проміжних елементів управлінської структури, певних ієрархічних сходинок і потребує достатньо розвинутого духовного потенціалу людського ресурсу організації;

- принцип автономії, який передбачає ефективне використання здібностей службовців через надання їм простору для самореалізації, наділення їх свободою та відповідальністю за доручену справу;

- принцип управління через підвищення рівня культури менеджменту, який пропонує перейти від складних управлінських структур до простих організацій, що складаються із автономних спільнот самоуправління. Все це обумовлює необхідність зміни пріоритетів розвитку державної служби в контексті її гуманізації, спрямування на потреби людини та громадянина, створити умови для наближення стандартів державної служби України до тих, що застосовуються в країнах Європейського Союзу [9]. Мета служіння людям впливає з самої природи демократичної державності. Держави в західних країнах вже давно орієнтовані на громадян і все більш прагнуть відповідати їхнім зростаючим вимогам і очікуванням, оскільки до цього їх зобов'язує демократична природа їх систем [7, с. 7].

Е. Фромм слушно зазначав, що "активна і відповідальна участь в справах суспільства вимагає заміни бюрократичного способу управління гуманістичним", з метою недопущення деперсоналізації відносин між чиновником і громадянином [15, с. 191, 193]. На думку Б. Кліксберга, необхідна переоцінка як структурних принципів, так і людської складової державного апарату. Пірамідальна структура повинна бути замінена мережевою структурою, а в людському плані слід прагнути до "інтелігентної" держави, що дасть змогу відновити довіру до держави [16].

Сутність гуманізаційного концепту державної служби доцільно розглядати через систему принципів: гуманізації державної служби; рівних можливостей; людської гідності; соціальної справедливості; солідаризму; соціальних зобов'язань; субсидіарності; відносної незалежності суспільних відносин [10].

Принцип гуманізму означає закріплення у правових

формах відносин між людиною, державою і суспільством на основі визнання самоцінності людської особистості, невід'ємності її прав і свобод, поважання її гідності, захисту від свавільного втручання у сферу особистого життя [11, с. 143]. Важливо забезпечити формування нової моделі, нового стандарту взаємовідносин і взаємодії громадян з інститутами державної служби, а також розробку нормативів, правил адміністративного життя всередині самих цих структур. Тому у центрі нової моделі модернізації державної служби, побудованої на принципах гуманізму, має перебувати людина, а основними цінностями нових суспільних відносин мають стати вільне самовираження кожного члена суспільства, відповідальність та ініціативність з боку органів влади. Гуманізація державної служби є масштабним проектом у часі здійснення та надзвичайно складним за структурою, адже у сфері державно-суспільних відносин вона передбачає морально-психологічну перебудову людини, внутрішню переорієнтацію системи духовних цінностей, усвідомлення власної гідності і цінності іншої людини, формування почуттів відповідальності і причетності до минулого, сучасного і майбутнього.

ВИСНОВКИ

Актуальність упровадження гуманізаційного підходу є пріоритетом модернізації вітчизняної системи державної служби. Процес модернізації вітчизняної державної служби слід орієнтувати на загальнолюдські цінності, в тому числі гуманізм. Під поняттям “гуманізація державної служби” розуміємо цілеспрямовану переорієнтацію діяльності державної служби і її суб'єктів на визнання людини як абсолютної цінності, “міри всіх речей”, а також на задоволення життєвих потреб членів суспільства, створення умов для їх повноцінної самореалізації та забезпечення подальшого сталого розвитку людського потенціалу, гарантування безпеки життєдіяльності та стабільності, захист прав, свобод та інтересів кожного окремого індивіда. Гуманізацію державної служби визначаємо і як посилення захисту прав і свобод державних службовців, особливий захист їхньої гідності та формування нових гуманістичних принципів проходження державної служби.

Необґрунтоване запозичення елементів модернізації, штучне перенесення їх у вітчизняну практику не тільки не сприятиме досягненню очікуваного мети – гуманізації державної служби, але й може викликати негативні наслідки, оскільки система пов'язана з національними традиціями, ментальністю, іншими суспільними інститутами. Гуманізація державної служби передбачає зміну спрямованості державної політики у бік людини як особи, тобто важливий, передусім, не результат, а людина. Тому вбачається доцільним органічне наповнення функцій державних службовців людиноцентризмом, формування нової культури державної служби, яка передбачає переорієнтацію на громадян, налагодження і підтримка партнерських зв'язків і взаємодії між інститутами державного і приватного секторів та громадянським суспільством. Гуманізація повинна не лише охоплювати гуманізацію впливу державних органів на суспільство та окремих осіб, а й забезпечувати захист прав, свобод, законних інтересів і гідності самих державних службовців.

Модернізація державної служби відповідно до європейських стандартів на основі гуманізаційного концепту можлива за рахунок напрацювання власної парадигми гуманізації державної служби та розробки національної моделі “державної служби для людей”, що інтегрує про-

блемний аналіз реалізації прав і свобод людини на всіх рівнях влади, забезпечує гуманізацію суспільних відносин і формує реальні стандарти розвитку української держави.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ

1. Гуманізація державної служби. Енциклопедія державного управління : у 8 т. / Нац. акад. держ. упр. При Президенті України : наук.-ред. колегія : Ю. В. Ковбасюк (голова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – Київ : НАДУ, 2011. – Т. 6 : Державна служба / наук.-ред. колегія : С. М. Серьогін (співголова), В. М. Сороко (співголова) та ін. – 2011. – С. 93–94.
2. Иванов С. Интегральный гуманизм как идеология прав человека. [Электронный ресурс] / С. Иванов. – Режим доступа : <http://www.dopfo.ru/?num=33&id=451>
3. Казанцев Н. Соціальна держава : влада і управління / Н. Казанцев // Проблеми теорії і практики управління. – 1992. – № 5. – С. 84.
4. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 черв. 1996 р. № 254к/96–ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
5. Марков Б. В. Ф. Ницше и гуманизм [Електронний ресурс] / Б. Ф. Марков. – Режим доступу : <http://libelli.ru/works/nizhum.htm>
6. Нижник Н. Р. Управлінська культура : теоретичне поняття чи управлінська поведінка? / Н. Р. Нижник, Л. А. Пашко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 5. – С. 105–111.
7. Оболонский А. В. Кризис бюрократического государства : реформы государственной службы : международный опыт и российские реалии / А. В. Оболонский. – М. : Фонд “Либеральная миссия”, 2011. – 448 с.
8. Петровський П. М. Гуманітарна парадигма в системі державного управління : монографія / П. М. Петровський. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2008. – 252 с.
9. Про Концепцію адаптації інституту державної служби в Україні до стандартів Європейського Союзу : Указ Президента України від 5 берез. 2004 р. № 278 // Голос України. – 2004. – 17 берез. – С. 3.
10. Пушкар О. Теоретико-методологічні засади дослідження гуманізаційного концепту як феномену суспільних відносин в умовах модернізації державного управління / О. Пушкар, В. Баштанник // Державне управління та місцеве самоврядування. – 2013. – Вип. 1. – С. 3–11.
11. Ричко О. В. Гуманізація державного управління в Україні : проблеми та перспективи / О. В. Ричко // Економіка та держава. – 2013. – № 12. – С. 141–144.
12. Управління суспільним розвитком : словник-довідник / За заг. ред. А. М. Михненко, В. Д. Бакуменка ; уклад. В. Д. Бакуменко, С. О. Борисевич, О. А. Бутрін та ін. – Київ : Вид-во НАДУ, 2006. – 248 с.
13. Філософія : навч. посіб. / І. Ф. Надольний, В. П. Андрущенко, І. В. Бойченко та ін. ; за ред. І. Ф. Надольного. – Київ : Вікар, 1998. – 623 с.
14. Філософія політики : хрестоматія : у 4 т. / Авт. упоряд. В. П. Андрущенко (кер.) та ін. – Київ : Знання України, 2003. – Т. 1. – 363 с.
15. Фромм Э. Иметь или быть? / Э. Фромм. – М. : Прогресс, 1990. – 330 с.
16. Kliksberg B. The “Necessary” State : Agenda for Discussion / B. Kliksberg // International Review of Administrative Science. – 1994. – Vol. 60, № 2. – P. 183–196.